

Andrej Bodor Berniczky Éva:
szoknyája Méhe nélkül a bába,
Magvető, Bp., 2007.

Ha valaki a kötetborító alapján tájékozódna, a szerzőről megtudhatja, hogy mikor született (1962-ben), hol él (Kárpátalján, Ungváron), s hogy ez az első regénye, miután ugyanennél a kiadónál (a Magvetőnél) három évvel ezelőtt (2004-ben) már megjelent egy novelláskötete (*A tojásárus hosszúnappja*). E soványka ismeret többféle találgatásra ad okot. Arra, hogy az író, mint az egyik klasszikus, manapság elvétve sem hivatkozott társa a prózában (Déry Tibor) mondta magáról, későn érő típus. Arra, hogy nem most indul ugyan, de innen-től méri pályája futását; ha voltak korábban kötetei, azokat mint nem egy klasszikus, főleg költő elődje (Ady és Nagy László, Kányádi és Csoóri Sándor) vagy napjaink tán legjobb regényírója (Szilágyi István) megtagadja, megtagadná. Arra, legvégül, lakóhelyéből következtetve, hogy nem kér irodalmunk nemzetiség szerinti csoportosításából, nem akar a kárpátaljai magyar irodalomba betagozódni.

Ezzel, ha így áll a helyzet, feladhatja a leckét Eperjesi Penckófer Jánosnak, e terület legjobb ismerőjének: mit kezdjen monográfiája (*A magyar irodalom sajátos kezdeményei Kárpátalján a XX. század második felében*) azon bekezdésével, ahonnan a következő tények tudhatók meg: az író a kilencvenes évek közepétől közöl meséket és novellákat, az első mesekönyve 1996-ban az *Égen járó kismanó*, a második a *Fejezetek az üvegházból* címet viseli (1999). Ezzel egy időben látnak napvilágot novellái, a férjével, Balla D. Károllyal közös kötetben (*A topáz illemtana*), a harmadik ugyancsak az évi összeállításban (*Reggel madár, délben kötél*) pedig kettőjükön kívül még Füzesi Magda is szerepel. Az írókolléga (Penckófer János) szerint a házaspár irodalomszemlélete hasonló, de Berniczky Éva történetmesélői „egy tapasztalataiban sokkal gazdagabb megszólalót” sejtetnek. S ahogy e kurta közlés zárul, az nemcsak az irodalomtörténész lényeglátó képességéről, hanem az író felfogásának, elképzelésének lényegi változatlanságáról is tanúskodik. Arról, hogy világa a kezdetektől „szövegvilág” s hogy „kavarognak” benne az ironia és a groteszk elemei, szövevényes, „sok-sok mellékszálból” szövött történetei tragikomikus szemléletűek. Pontos szavak ezek a tehetség természetéről. De nem a méretéről, amelyről csak most, a regény ismeretében lehet bizonyosan állítani, hogy az átlagost jóval meghaladja. E tekintetben a *Méhe nélkül a bába az Aletta bárkája* párja, Szávai Géza alkotásáé – mindketten kiemelked-

nek az utóbbi idők regényei közül szerkezetük merész és mégis arányos voltával, az egyes epikai elemek gondolati, eszmei teherbíró képességének kockázatásával. Nem utolsósorban azzal, ahogy önnön megformálásukat, megalkotottságukat folyvást szóba hozzák, tárgyuként szerepeltetik.

A teher kihordása, a vajúdás, a születés, a világra segítés: a „testábrázolás” képzetkörébe illik Berniczky Éva regényének már a címe is, de az elbeszélői fejtegetések jó része szintén ide tartozik. Beszéljen az egyes szám első személyű történetmondó, aki egyben (fő)szereplője is az eseményeknek, akár hétköznapi keresetlenséggel, közvetlenül, akár áttételesen, metaforikus sejtelmességgel: a teremtés folyamatához örökké visszatér. Mindeközben női mivolta, anyai szerepe miatt éppúgy, mint alkalmoszerű munkájából, (mű)fordítói elfoglaltságából eredően szinte a rögeszmék kényszerével kísérti a „szétválaszthatatlan kettőség” gondolata, az a tudat, hogy képtelen „szétválasztani az élot az élettelenőt”. Ez a gond – kevésbé a másokkal, inkább az önmagával folytatott dialógusokban – főleg a magzati lét állapotával kapcsolatban terheli. Azon tépelődik, vajon a vér szerinti gyermekei, fia és lánya születésének emléke miért keveredik benne két idegen kölyök történetének befogadásával, illetve megelevenítésével. Vagyis a szülés, egy élő lény világra jötte egy élettelenével, az írással. Legyen ez utóbbi saját mű létrehozása (mintha az elbeszélő a regénynek nemcsak hőse, de szerzője is volna), vagy fordítás, melynek során „végérvényesen” átváltozik, „megszületik helyettem valaki más, egészen más, mint akinek mostanáig hittem magam”. A szóhasználat sem marad meg a testiség körében, a medencecsont, a szeméremajak említésénél, az írással kapcsolatban olyan fogalmak merülnek fel, mintha az elbeszélő Derridán – vagy magyar fordítóin – is iskolázott volna. Stílusosan szinte mindvégig emelt szövegében egyébként is az elvonatkoztatásnak és az elvontságnak olyan végletei, szélsőségei tűnnek föl, amelyeket lehetetlen volna a történetben valóságosnak láttatott élethelyzetekkel, személyiségjegyekkel kapcsolatba hozni. A beszélő azonban amennyire kitűnik absztrakciós képességével és igényességével, annyira meglep azzal, hogy a megszólalás tisztaságára alig ügyel, a torzszülött „leutánoz”, a „beazonosít”, a „kihangsúlyoz” igéihez fordul, az idejében értelmű „időben”-nel gyanútlanul élve szinte magától értetődően használja a „túl”-, „vissza”- vagy a „felülírás” fogalmát. Mindjárt a regény alaphelyzetének ecsetelésekor, annak a festésekor, hogy egy bizonyos Szvitelszki nevű férfi, foglalkozására nézve történelemtanár, szenvedélyét tekintve megszál-

lott könyvgyűjtő az elbeszélővel azért fordíttatja le egy hol Allocsának, hol Allának nevezett „szépelgő kurtizán” költő füzeteit, hogy ennek a számára „képzeletbeli asszony”-nak a színeivel „írhasza felül a létezőt”, a valóságos asszonyát, az általa szándékosan analfabétának hagyott Mokrinkát. Aki előtt örökre „megismerhetetlen és elolvashatatlan” a gyűjtemény – mindezt a névtelen narrátor „egész előre kiagyalt örült machináció”-nak tartja. Önismeretere vallana, ha a saját története bonyolítását is így jellemezné.

Ennél azonban kritikusabb önmagával szemben: szégyelli, hogy a neki leginkább tetsző írásokat a sajátjaiként kezeli, s hogy „az utóbbi időben mind gyakrabban kívánom meg mások paradicsomát”. S ahogy ez a teremtéssel kapcsolatos motívum egy „riasztó, ugyanakkor elbűvölő kertre”, ebben az „üres képrámák garmadájá”-ra emlékeztet, ugyanígy idézi föl a szoknya mint a test külső motívuma a regény más szerzők írásaiból vett elemeinek eltakarását. „Istenem, kinek a szoknyájába bújtam bele már megint?” – ez a kérdés a búcsúmondata, mielőtt a záró részben, mint eddig is, dől betűkkel, a saját fordításában adja közre Allocska feljegyzéseit. Ezekben vállon átvett s derékra tekert leplekről álmodik s arról, hogy Alla, az anyja, Odarka „évtizedekig visszatartott vajúdása alatt” nőtt fel a méhében, amelynek nyálkás burka a bőrévé vált, s ezért érzi magát „inkább kimetszett, erőszakkal eltávolított szervének, mint gyerekének”. Nem szorul magyarázatra, hogy életnek vagy inkább a létezésnek ez a felfogása összeegyeztethetetlen egy valószerű világ megalkotásának szándékával – vagyis-hogy Berniczky Éva regénye megannyi konkrét tárgyi eleme, szociologikus ténye, tényezője ellenére is a groteszk anyajegyeit hordozza magán, és nem a realizmusét. S ha ezt figyelembe véve keressük annak a szoknyának a tulajdonosát, amelyikbe az elbeszélőhős-(szerző) örömet bújít bele, igaz, némileg restelkedett is, akkor holtbiztos, hogy Andrej Bodorra bukkanunk. A *Méhe nélkül a bába* szabása, varrása mint a *Sinistra körzeté*, a minta, elcserélhetetlenül, Bodor Ádám varrodájából való. E műhely minden szegletében otthonosan mozgóknak, a szakmai eszközök és a mesterfogások kiváló ismerőinek leírásait: a szakértők beszámolóit alapul véve szinte öltésről öltésre nyomon követhető s ellenőrizhető, a *Sinistra* valóban afféle gyártási alapanyagként szolgált-e, s hogy Andrej szoknyáját mennyire alakította át, a saját alakjára formálva az író narrátora.

Hogy a fazon ugyanaz, ennek nemhogy visszafogott, de egyenesen kihívó jelei vannak. Mint Andrej Bodor esetében, ugyanúgy itt sem tudható bizonyosan,

ugyanaz a figura szólal-e mindig, noha első személyben beszél. Ugyancsak mint ott, a történet lényegében itt is egy gyermek keresése; a fogadott fiú, Béla Bundasian helyett Allocskaé, aki mindjárt a születése után magára marad, Odarka, az anyja, a címbeli bába elhagyja. Sinistra körzetében a tunguz nátha különös kórja terjed, itt, Jóna, illetve Csornohova környékén a gulliver-kór, mely mikor zsugorítja, mikor pedig növeszti a beteg testet. Amott a Kinder-tojás, a Kent cigaretta, a Haribó zselé hivatott valóssá tenni, időhöz kötni a kitalált világot. Itt tán a marinált gomba, a Pravda, esetleg a Chytilova-film, a Százsorszépék, de még inkább a digitális óra.

Ahol meg még a fércelés nyomai is ugyanazok: a groteszk testábrázolás, a szakirodalomban emlegetettek szerinti. Hogy a testnek azok a helyei a legfontosabbak, ahol mintegy túlnő önmagán, kilép saját határai közül – mint az anyagcserét vagy a szaporodást szolgáló részek, tagok. Itt, különös módon, nem annyira a szeméremtestek, mint amennyire a nyelv – úgy is, mint a beszéd eszköze, de úgy is, mint a másik meghódításáé, leigázásáé. A „színek nélkül élő” Szvitelszkit ezért hozza lázba Mokrinka „rózsaszínű nyelvének hullmázása”, s ezért haraptat le magának egy borsószemnyit, hogy szopogathassa, a másik „húsába vágó egyesítést” tanúsítva. Nyelni és nyalni – akár történetük mottója is lehetne. A világ bekebelezésének, illetve az ember világba való bekebeleződésének tanúsítójaként, amikor a természet elemei is egymásba folynak, növényi és állati szféra keveredik az emberivel, az animális létformára, szintre vallóan.

S még Andrej Bodorék mentsége is hiányzik, nincs hatalmi elnyomó gépezet, brutális erőszak, totális ellenőrzés, nincs fenyegetettség és kiszolgáltatottság, szabadság nélküliség. Ernesztovics tanfelügyelő státuszát rég megszüntették, mégis órákat látogatni hajtja a kényszer. Kamenyica postáskisasszony sorra eltünteti a csomagok címezését, mégis ritkán reklamálnak miatta. Senki sem kéri számon, „hová csúszott” a bakterház előtt tekergő „mozdulatlan szerelvény”-ből az élet. Fásultság, közömbösség és hanyagság van, nemtörődömség, a rendetlenség és gondatlanság uralma. Az elbeszélő ezzel szegül szembe, amikor – szerzői szerepben látva magát? – abban reménykedik, hogy „az elképzelt történetben velem együtt kelnek életre mindannyian, akiket eddig a sivárság mozdulatlan birodalmában kellett hagynom”.

Ennek az életre keltésnek lett talán a szoknya a varázs eszköze.

Márkus Béla